

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

ИСТОРИЈА

Београд, 2013

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

РАЗВОЈ СИСТЕМА ФУНКЦИОНАЛНОГ
ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
ОДРАСЛИХ У СРБИЈИ

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Приручник за наставнике

ИСТОРИЈА

Биљана Стојановић

Марко Шуица

Београд, 2013

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих

Издавач

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

За издавача

Мр Драган Банићевић, директор Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања

Уредница

Јелена Најдановић Томић, руководилац Центра за стандарде

Одговорна уредница

Мр Гордана Чапрић, заменица директора

Лекторка

Тања Трбојевић

Дизајн

Мирослав Јовановић

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијани су током 2011. и 2012. године у оквиру пројекта *Развијање образовних стандарда за крај основног образовања одраслих* Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања уз подршку *Пројекта Друџа шанса – Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији*. Стандарди су објављени у јуну 2013. године у *Правилнику о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 13/50).

ISBN 978-86-86715-36-4

Садржај

1. Функционално основно образовање одраслих	7
1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији	7
1.2. Профил полазника	10
1.3. Обавезујућа документа	11
2. Образовни стандарди	12
2.1. Појам образовних стандарда	12
2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму.....	13
2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)	15
3. О стандардима за наставни предмет Историја.....	19
Стандарди постигнућа за предмет Историја	20
Општа предметна компетенција.....	20
Основни ниво.....	20
Напредни ниво.....	21
3.1. Веза образовних стандарда и курикулума	22
3.2. Примери задатака.....	26
3.2.1. Разумевање историје (Историјска знања и вештине)	26
3.2.2. Историја у савременом друштву	31
3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу – планирању и реализацији наставе и вредновању исхода учења.....	34
3.4. Стандарди и материјали за учење	37
4. Општи стандарди постигнућа за историју за трећи циклус	39
Општа предметна компетенција.....	39
Основни ниво.....	39
Напредни ниво.....	40
5. Литература.....	41
6. Прилози	43
Прилог 1 – Наставни план ФООО	43
7. Радна група за израду стандарда.....	44

Поштоване колегинице и колеге,

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања развио је стандарде постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих. Улога стандарда је да осигурају квалитет образовања, односно да омогуће да сви полазници добију подједнако квалитетно образовање. Наставницима стандарди представљају важан оријентир за свакодневни рад. Очекивани исходи дефинисани у стандардима указују на то докле сви полазници треба да стигну, шта да развију, науче, усвоје. Они им омогућавају не само да „мере“ постигнуће полазника већ, пре свега, да планирају свој наставни рад тако да полазници заиста и остваре та постигнућа.

Успешној реализацији овог значајног посла допринела је подршка и помоћ коју је пружио Пројекат *Друја шанса* – развој система функционалног основног образовања одраслих. Њихова пионирска искуства у успостављању система образовања одраслих, заснованог на модерном функционалном курикулуму, помогла су да се рад на развоју стандарда одвија лако. Експертски тим Пројекта *Друја шанса*, проф. др Снежана Медић, доц. др Љиљана Левков, проф. др Шефика Алибабић, доц. др Александра Пејатовић, Јелена Јаковљевић и Мирјана Милановић, коме се придружио проф. др Александар Бауцал. Експертски тим је током свих фаза рада на стандардима пружао подршку радним групама и у великој мери допринео квалитету стандарда. Исто тако, не мање значајну техничку и логистичку подршку развоју стандарда пружила је вођа Пројекта *Друја шанса*, гђа Анита Јакобсоне.

Приручник који је пред вама треба да помогне наставницима да употребљавају стандарде на начин који доприноси повећању квалитета наставе и учења. Задаци којима су илустровани поједини стандарди јесу посебна вредност овог Приручника. Они могу да се користе за непосредно мерење остварености стандарда, али, пре свега, треба да послуже као идеја и инспирација за креирање нових задатака и нових наставних активности.

Стандарди постигнућа за полазнике функционалног основног образовања одраслих, као и приручници за наставнике, развијани су под „будним оком“ спец. Јелене Најдановић Томић, руководиоца Центра за стандарде, која је стручном подршком и координацијом омогућила да у процес развоја буду укључени релевантни стручњаци за образовање одраслих, стручњаци за поједине наставне предмете, односно научне дисциплине, наставници који непосредно раде са одраслима и децом, стручњаци из Завода. Сви они су великим залагањем и интензивним радом дали значајан допринос унапређењу квалитета образовања одраслих. За квалитет Приручника посебна заслуга припада проф. др Снежани Медић и доц. др Љиљани Левков, које су и ауторке прва два поглавља Приручника.

Желимо вам успешан рад.

Главна и одговорна уредница

1. Функционално основно образовање одраслих

1.1. Приступ основном образовању одраслих у Републици Србији

Мада је већ више од пола века основно образовање право и обавеза за све грађане, Србија се суочава са проблемом неприхватљиво високог процента становништва без завршеног основног образовања. Готово милион одраслих, старијих од петнаест година, нема завршено основно образовање. У образовном систему Србије нису постојале одговарајуће концепцијске и организационе могућности за решавање овог проблема. Постојећи наставни план и програм за основно образовање одраслих је вишеструко и вишезначно застарео и непримерен је потребама и могућностима учења и образовања одраслих. Такав план и програм оствариван је у само 14 школа за основно образовање одраслих. Тако је основно образовање одраслих било двојакó недоступно одраслима, због недоступности школама које реализују овакав програм као и због незаинтересованости одраслих за неадекватан програм који се нуди.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је уз подршку фонда ЕУ (ИПА 2008) реализовало пројекат „Друга шанса” у коме је развијен, примењен и евалуиран нови концепт основног образовања за одрасле – функционално основно образовање одраслих (ФООО). Оно омогућава доступност и сврсисходност основног образовања популацији одраслих. ФООО је организациона и програмска целина у систему формалног образовања у којој одрасли стичу основно образовање примерено њиховим потребама, могућностима учења и потребама тржишта рада. Уз основно образовање одраслима је омогућено да стекну и одговарајућу оспособљеност путем обуке. Од школске 2013/14. године, ФООО је званично укључен у образовни систем Србије и чини његов интегрални део.

ФООО уводи новине на два плана: развој новог концепта образовања и на њему заснованог наставног плана и програма за одрасле као и развој мреже школа за његову имплементацију.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) је национални модел основног образовања одраслих, којим се на рационалан, економичан и ефикасан начин остварује доступност образовања одраслима коришћењем постојећих ресурса образовног система Србије. образовање одраслих уводи се као нова делатност редовних основних школа. Тако је у оквиру постојећег система основних школа и школа за основно образовање одраслих развијена потребна мрежа школа за остваривање ФООО која покрива целу Србију. У седамдесет школа оспособљени су и посебно обучени школски тимови (наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти) за реализацију новог програма за одрасле. Мрежом школа обухваћено је и 75 средњих стручних школа које су припремљене за остваривање 50 програма стручних обука. Концептом ФООО остварена је повезаност основног и стручног образовања отварањем могућности да одрасли истовремено са стицањем основног образовања похађају обуке за једноставна занимања и повећају своју запошљивост.

Основно образовање одраслих, по моделу ФООО, траје три године и остварује се у три циклуса у трајању од по годину дана. У првом циклусу стичу се основе функционалне писмености, у другом и трећем – основе општег образовања и стручне компетенције. Стручне компетенције стичу се путем обуке као једног од облика оспособљавања заснованог на стандардима рада и потребама тржишта рада.

Наставни план и програм ФООО усмерен је ка остваривању утврђених општих исхода тј. кључних компетенција. Општи исходи јесу знања, вештине и вредносни ставови неопходни за квалитетан и одговоран живот и рад у савременом друштву и у програму ФООО постижу се остваривањем предметних исхода. Оствареност општих исхода тј. кључних компетенција као и предметних исхода програма ФООО проверава се на основу Општих стандарда постигнућа за основно образовање одраслих. Општи стандарди постигнућа урађени су за крај првог циклуса и за крај основног образовања за одрасле.

Циљ наставе у првом циклусу јесте основно описмењавање, као и стицање основних елемената функционалне писмености. Наставни план и програм првог циклуса има два дела. Први део је намењен основном описмењавању (неписменима). Остварује се кроз почетну наставу српског језика и математике у укупном трајању од 200 сати (по сто сати за сваки од ових предмета). Други део је намењен стицању основа функционалне писмености у трајању од 355 часова. У први циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који нису похађали основну школу и немају ниједно сведочанство о завршеном разреду или имају сведочанство о завршеном првом, другом или трећем разреду.

Циљ наставе у другом циклусу јесте стицање основа општег образовања и успостављање и развој базичних интелектуалних и социјалних вештина које су неопходне за унапређење квалитета личног, породичног и социјалног живота одраслих, наставак учења, социјалну интеграцију и постепену транзицију ка тржишту рада. У други циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили први циклус основног образовања одраслих или прва четири разреда основног образовања и васпитања. У други циклус могу да се упишу и одрасли са завршених пет разреда основног образовања и васпитања који се укључују у други део циклуса, с тим да им школа организује допунску наставу по индивидуализованом програму из предмета ФООО које нису похађали у петом разреду у претходном образовању. образовање са завршеним другим циклусом еквивалентно је завршеном петом и шестом разреду основног образовања и васпитања.

Циљ наставе у трећем циклусу јесте завршавање основног образовања и стицање обуке за једноставно занимање. Овај циклус подразумева наставак стицања основног општег образовања и развој стручних компетенција које увећавају запошљивост, омогућавају улазак на тржиште рада или даље стручно образовање. Након завршеног трећег циклуса одрасли су подједнако способљени за даљи наставак образовања, као и за улазак на тржиште рада. У трећи циклус основног образовања одраслих уписују се одрасли који су завршили други циклус

основног образовања одраслих или који имају завршених шест разреда основног образовања. За одрасле који су завршили шест разреда редовног основног образовања организује се индивидуализована допунска настава из нових предмета који су уведени наставним планом ФООО у другом циклусу. Одрасли који су завршили редовно седми разред обавезни су да похађају комплетан трећи циклус.

Организациони облик рада у остваривању Наставног плана и програма основног образовања одраслих је редовна настава која је прилагођена потребама и могућностима одраслих (настава у блоку, за време викенда, вечерња настава, сезонско и дневно прилагођавање њиховим потребама). Прилагођавање се односи и на дужину трајања часа од 30 минута, а који се у ФООО увек реализују у блоковима различитог трајања.

Најзначајнија новина концепта ФООО је образовање и учење које је усмерено на развој кључних компетенција. Развијене кључне компетенције омогућавају да одрасли успешније, квалитетније, активније и конструктивније усмеравају свој лични, породични, радни и друштвени живот. Оне им помажу да се суоче са проблемима и изазовима у свакодневном животу и да се на правилан начин и ефикасно са њима изборе; да се на адекватан начин сналазе и поступају у радном окружењу и у радним ситуацијама; да се одговорно и конструктивно ангажују у циљу побољшавања својих личних и породичних прилика и услова и да у том циљу правилно и одговорно користе расположиве друштвене ресурсе и механизме, као и све властите ресурсе; да на одговарајући начин и сврсисходно користе технолошка помагала и разноврсна комуникациона средства; да се усмере ка наставку образовања и сталном учењу и усавршавању и да се активно, конструктивно и одговорно укључе у живот заједнице у којој живе, као и у процесе у ширем друштвеном окружењу.

У процесу развоја курикулума ФООО израда програма појединачних предмета руковођена је идејом о њиховом учешћу и доприносу развоју општих компетенција. Учешће исхода појединачних предмета у свим кључним компетенцијама главни је основ за њихову формулацију. Критеријум избора садржаја програма предмета је остваривост исхода: „Чему и како овај садржај служи” – његове импликације на когнитивни и делатни план одраслог. Функционализација у избору садржаја предмета није рађена као одговор на питање шта је то што се максимално може искључити из садржаја предмета а да научна област у предмету буде заступљена целовито. Функционализација је рађена у односу на одраслог и његово животно искуство, као одговор на питање који је то минимум критичних знања из једне научне области која су потребна одраслом да разуме свет око себе и функционише успешно према очекиваним друштвеним стандардима. Другим речима, овај курикулум оријентисан на компетенције није отварао питање шта то треба неко да научи да би савладао „основни” програм неког предмета, већ која су то критична знања и вештине које нуде поједине научне области, а неопходна су одраслом да правилно разуме свет око себе, своје понашање, своје улоге и положај у њему, да разуме шта се око њега дешава и зашто се нешто дешава, и на основу тога увиди, уме и разуме шта може да предузме да се ствари дешавају и решавају другачије или да их спречи да се дешавају.

Процес учења који треба да обезбеди развој кључних компетенција код одраслих мора се заснивати на смештању нових знања у контекст свакодневног живота одраслих и налажењу његове практичне примене у многобројним улогама и свакодневним животним и радним ситуацијама одраслог. На тај начин у процесу учења користе се предности искустава и знања које одрастао има и та искуства и знања процес учења одраслих чине практично могућим. Иако је учење у свом крајњем смислу индивидуални чин сваког полазника, оно се као процес најуспешније организује у групи, кроз групну размену и сарадњу, заједничким радом на различитим задацима и у различитим активностима, заједно са другима и уз помоћ и подршку других, увидом у сопствено напредовање и напредовање групе. Због тога је потребно да се ФООО реализује кроз процес редовне наставе.

Исходи ФООО могу се остварити ако наставник користи различите методе и могућности интерактивног рада и рада у малим групама. То значи и да ствара могућности за разне облике и правце разговора и размене са полазницима и међу њима, разматрајући разноврсне, њима интересантне појаве, помажући им да граде аргументе, успостављајући културу дијалога и међу истостишљеницима и међу неистостишљеницима и омогућавајући им да појаве и проблеме сагледавају из различитих углова и из туђе перспективе. За разлику од основног образовања за децу која се у процесу образовања организују у разреде, који подразумевају скупине истог календарског узраста од којих сваки узраст има особене карактеристике психосоцијалног развоја и степена развијености способности за учење, и где образовање и учење имају изразито формативну улогу у развоју личности, као и споља дефинисаних дугорочних циљева образовања – образовање одраслих има сасвим другачије карактеристике. Основно образовање одраслих руководи се прагматичним и краткорочно остварљивим циљевима, пре спољашњом него унутрашњом мотивацијом за учење и веома различитим мотивима, разлозима и интересовањима за укључивање у образовни процес.

Кључ за функционалност јесу наставници и од њихове умешности, околности у којима реализују програм и њихових професионалних компетенција зависи да ли ће овај образовни програм, који је развијен у свим елементима као функционалан, бити као такав и реализован.

1.2. Профил полазника

ФООО је намењен свим одраслим особама старијим од 15 година које нису никада похађале основно образовање или су га напустиле. У програм ФООО не могу се укључити полазници млађи од 15 година јер концепција и карактеристике програма не одговарају млађем узрасту. Полазници ФООО су одрасли који су пропустили прилику да у периоду критичног развоја базичних вештина и способности користе знање као супстрат на коме ће расти и развијати се њихове способности, понашање, мишљење и вештине, који најчешће нису мотивисани да уче, који у великом проценту не верују у вредност образовања и чије су животне околности често угрожавајуће. То су изазови са којима се сусрећу наставници у настојању да ове одрасле особе мотивишу за учење и задрже у образовном процесу. Стопа осипања код ових полазника прелази 30%.

Досадашња искуства у реализацији програма ФООО, у који је уписано преко седам хиљада полазника, показују да интересовање за стицање основног образовања изражавају готово подједнако мушкарци и жене. У похађању програма истрајнији су они који имају нешто повољнији економски статус и више чланова породице са завршеном основном школом.

Већина полазника, преко 80%, припада старосној групи између 15 и 36 година (најстарији полазник има 57 година). Нешто је већи проценат у узрасној групи од 15 до 25 година него 26 до 36 година, али око 10% припада старосној групи од 37 до 47 година. У старијим старосним групама више је жена.

Највеће етничке групе у ФООО чине Роми, око 50%, и Срби око 35% .

Значајан број полазника ФООО, око 34% ожењено је и удато и има децу.

Највећи број, око 70% полазника, живи испод линије сиромаштва и већина је незапослена (62%). Више од половине полазника се бави сезонским пословима, око 20% запослено је на „црно” а око 6% је регуларно запослено са пуним радним временом.

Око 60% полазника је напустило основно образовање у узрасту од 13 до 15 година, а око 30% између 10 и 12 година. Разлог напуштања за већину је незаинтересованост за школу а затим сиромаштво, пресељење породице, запослење и родитељска забрана.

Најснажнији мотиви за повратак у школу су повећана могућност запослења, стицање знања и дипломе а 16% полазника планира даљи наставак школовања.

Најзначајније сметње за редовно похађање наставе су потреба да се заради за породицу (око 30%), здравствено стање у породици и трошкови које захтева похађање ФООО.

1.3. Обавезујућа документа

Кључна документа којима је регулисано остваривање програма ФООО јесу:

1.3.1. *Правилник о условима у којима се остварује програм, опрема, наставних средстава и степен и врсте образовања наставника и андрагошких асистената за остваривање Наставног плана и програма основног образовања одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Међу ближним условима које овај правилник одређује посебно се скреће пажња на регулацију потребног образовања наставника, стручних сарадника и андрагошког асистента и прописан програм оспособљавања наставника, стручних сарадника, директора и андрагошких асистената за рад са одраслима. Наставним планом ФООО уведени су нови предмети и модули па Правилник регулише ко може да изводи наставу из ових предмета. Наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти тј. школски тим који остварује ФООО, мора да има и савладан *„Интегрални програм обуке за остваривање програма функционалног основног образовања одраслих”* који се састоји од четири модула. Правилником се регулише статус и обука за андрагошког асистента.

1.3.2. *Правилник о наставном плану и програму основног образовања одраслих одраслих* („Просветни гласник РС”, бр. 13/13)

Овим правилником регулисана су кључна питања концепта ФООО у стандардним обрасцима представљања наставног плана и програма. Правилник садржи и образложења за новине и посебна решења уведена у ФООО. Део Правилника је наставни план ФООО (у прилогу), а посебно се скреће пажња на развијен дидактички материјал за наставу и учење у ФООО. За сваки предмет и модул, у сваком циклусу ФООО, обезбеђени су одговарајући водичи за наставнике и материјали за учење одраслих. Ови водичи и материјали, који су вишеструко тестирани и проверавани практичном употребом, представљају пратећи дидактички материјал развијен као допуна и проширена верзија Упутства за начин остваривања програма предмета и модула, који су саставни део програма сваког предмета и модула у оквиру Наставног плана и програма основног образовања одраслих. Такође, написан је и *Приручник за ФООО: Школа, школски тим и наставник*, који садржи одговоре на питања која су најчешће постављана током двогодишњег развоја и реализације Наставног плана и програма ФООО.

1.3.3. *Правилник о општим стандардима квалитета за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, бр. 50/13)

Општи стандарди постигнућа за основно образовање одраслих развијени су за крај првог циклуса основног образовања одраслих и за крај основног образовања одраслих за све предмете/модуле. Стандарди дефинишу критеријуме за процену степена у којем је полазник развио кључне компетенције тј. описују шта одрасли знају и могу да ураде на различитим нивоима развоја компетенција. Према стандардима се мери ниво одређене компетенције који је постигнут на крају првог циклуса тј. на крају функционалног основног образовања одраслих. Стандарди су постављени на два нивоа: основни ниво стандарда ФООО дефинисан је оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници функционалног основног образовања одраслих треба да усвоје и развију на крају првог циклуса ФООО, односно по завршетку ФООО. То су она знања, вештине, ставови и компетенције који су неопходни одраслој особи за даље образовање, активно укључивање у демократско друштво, запошљивост и одговорно живљење. Напредни ниво стандарда ФООО је дефинисан оним знањима, вештинама, ставовима и компетенцијама које полазници треба да усвоје и развију, а који им омогућавају успешан наставак образовања до стицања квалификације у средњем образовању. Знања, вештине, ставови и компетенције на напредном нивоу усклађени су са стандардима за крај обавезног образовања и њихово достизање омогућава полазницима ФООО да успешно положи завршни испит на крају обавезног образовања и успешно наставе образовање у средњој школи.

2. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ

2.1. Појам образовних стандарда

Савремени образовни системи, као и сам образовни процес, у великој мери се заснивају на утврђеним и дефинисаним стандардима. Стандарди могу да се односе на различите аспекте не само образовног система као целине, већ и образовног процеса који се у систему одвија.

У нашем образовном систему, према одредбама Закона о основама система образовања и васпитања (2009), предвиђено је дефинисање неколико група стандарда, међу којима су општи и посебни стандарди постигнућа, стандарди компетенција за професију наставника и васпитача и њиховог професионалног развоја, стандарди компетенција директора, стандарди квалитета уџбеника и наставних средстава, стандарди квалитета рада установе и др.

Резултати истраживања која прате реформске процесе у образовању у великом броју земаља у свим деловима света, и оним развијеним и оним мање развијеним, показују да, у начелу, стандарди представљају једно од најмоћнијих оруђа за укупно побољшање резултата које образовни систем постиже. Пошто јасно показују шта треба да буду циљеви наставе, стандарди доприносе чвршћем повезивању и узајамном усклађивању свих кључних елемената у образовном процесу – образовног програма (курикулума), саме наставе, вредновања резултата, па и дефинисања одговорности за утврђене резултате.

У нашем образовном систему, како је већ показано, из много разлога и по много чему, основно образовање одраслих једно је од стратешких образовних приоритета. Недавно усвојени стандарди постигнућа у основном образовању одраслих значајно ће допринети да се заиста остваре они главни друштвени циљеви због којих овај сегмент образовног система и постоји. То је једна од главних и уједно огромна корист од ових стандарда.

Али листа разлога због којих су ови стандарди потребни и корисни, као и начина на које се они могу користити, овим је тек отворена.

Стандарди су веома корисни у процесу планирања наставе уопште, јер наставнику пружају могућност да главни нагласак у наставном процесу стави на постепено остваривање стандарда планирајући кораке на том путу. Такође, наставник сам процес води тако што ствара потребне услове за учење, уместо да полазницима преноси или излаже предвиђено градиво.

Овај начин планирања и вођења наставе подразумева и њено прилагођавање групним и индивидуалним карактеристикама полазника, што са своје стране, пак, подразумева стално праћење напредовања и подршку напредовању полазника.

Полазници најефикасније и најквалитетније уче кад су активни и укључени у различите активности у учионици, што доприноси развоју компетенција, и то је корисније и сложеније образовно постигнуће од упамћивања и пригодне репродукције наставних садржаја.

Стандарди омогућавају да се, кроз дугорочно планирање и сврсисходно индивидуално и групно прилагођавање наставе, подрже сви облици учења одраслих који имају потенцијал да доведу до жељених резултата. Уважавање специфичности у начину учења и уважавање различитих видова, облика и начина учења, представља солидну потпору и осигурава конкретну подршку концепту целоживотног учења и његовом практиковању у школским условима.

Захваљујући стандардима могуће је уважавање резултата не само формалног учења (учења које се организовано одвија у оквиру образовног система), већ и неформалног учења (које се збива изван званичних институција образовног система) и информалног учења (оних облика учења који су карактеристични и функционални у условима свакодневног живота, у којима примарни циљ активности није учење, али се оно ипак одвија и то често на ефикасан и квалитетан начин).

На стандардима заснована процена образовног статуса одраслог омогућава да се у систем основном образовања одрасли укључи сагласно компетенцијама којима располаже. Ово значи

да одрасли не мора да наставља основно школовање тамо где га је својевремено прекинуо, нити да обавезно мора да креће од почетка, ако није ни похађао школу. Управо стандарди чине могућим признавање претходног учења и развијених компетенција, који и код нас, као и у другим развијеним образовним системима, постају део законске регулативе.

Напредна и одговорна примена стандарда постигнућа у основном образовању одраслих, за коју је потребно и одређено искуство практиковања и ваљана подршка наставнику, подразумева коришћење стандарда као мотивационог средства за полазника да учи и да постиже више. Стандарди могу да охрабре и наставнике и полазнике да заједно размишљају и планирају стратегије учења у зависности од циљева и сврхе учења, да заједно утврде на које препреке наилазе и да заједно планирају начине да се ове препреке избегну или савладају.

Када се све ово има на уму, јасно је да стандарди постигнућа представљају једну од снажних и поузданих гаранција квалитета образовања и на нивоу система и на нивоу процеса.

У закључку ваља поновити да су стандарди постигнућа једно од најважнијих евалуационих средстава када је потребно утврдити стварно постигнуте резултате у процесу учења тј. степен остварености исхода и ниво развијености компетенција. А о овим потоњима управо следи неколико речи.

2.2. Однос стандарда и исхода у курикулуму

У савременим образовним програмима предметни садржаји више нису сами себи сврха и циљ, већ се појављују у функцији постизања исхода, развоја компетенција и испуњености стандарда. Ова три концепта су уједно и једна од главних окосница многих савремених образовних програма. Композиција савремених образовних програма (курикулума) стога је једноставнија него код ранијих, утолико што више не подразумева гомилање садржаја, а сложенија утолико што се ослања на више међусобно динамички повезаних категорија и димензија. И у нашем курикулуму за функционално основно образовање одраслих, који је од шк. 2013/14. године у редовној примени у систему основног образовања дефинисани су општи исходи (опште компетенције) и предметни исходи. Такође, израђени су стандарди постигнућа повезани са курикулумом који је оријентисан према општим и предметним исходима. Опште компетенције, које су као општи исходи дефинисане у курикулуму, имају снажну подршку у концепту кључних компетенција дефинисаних у одговарајућим законским решењима која регулишу основно образовање одраслих.

Које су сличности и разлике између исхода, компетенција и стандарда и да ли су и зашто сви ови концепти потребни?

Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Једна од њихових улога је да повежу оно чему се стреми у једном образовном систему са наставном и образовном праксом у њему. Кроз исходе се, другим речима, конкретизују и операционализују циљеви образовања. Ова конкретизација и операционализација је потребна стога што се, по правилу, циљеви исказују широко, уопштено, апстрактно и снажно вредносно опредељено, те најчешће остају на декларативном нивоу и тешко се претачу у реални, делатни простор. Исходи показују који и какви резултати учења и наставе одговарају циљевима постављеним или дефинисаним у једном образовном систему.

Може се рећи да стандарди и компетенције такође представљају одређене врсте исхода. Исходи су, дакле, најшира од ове три категорије концепата. Такође, треба рећи да се и исходи, и компетенције и стандарди односе на знања, умења, ставове и вредности ка чијем успостављању и развоју је усмерен образовни процес. Компетенције су специфичне по томе што се односе на знања, умења, ставове и вредности непосредно примењиве и активно коришћене не само у школском, већ и у приватном, друштвеном и радном окружењу.

У сложеном комплету који чине исходи, компетенције и стандарди, ови последњи имају улогу аршина. Стандарди су, наиме, мерни инструменти чијом употребом је могуће утврдити

шта је и у коликој мери развијено и постигнуто. Мерењу помоћу стандарда подлежу и исходи и компетенције. Примена стандарда је један од начина да се о ономе што је стварно постигнуто у образовном процесу не нагађа, већ да се то измери. За систем који је заиста окренут развоју и напредовању, последице примене стандарда су далекосежне и изузетно повољне. Мерење засновано на стандардима пружа обиље повратних информација о квалитету и развојним потребама образовног система, а та заједничка слика се, на својствен и специфичан начин, гради радом и резултатима сваке школе, сваког наставника и сваког ученика/полазника.

Курикулумом функционалног основног образовања одраслих дефинисани су општи исходи тј. кључне компетенције ка чијем развоју су усмерени предметни програми свих предмета и модула. Осим тога, сваки предметни програм је дефинисан на основу предметних исхода – очекиваних резултата учења и наставе. Предметни садржаји су бирани циљано и функционално, с обзиром на дефинисане кључне компетенције и предметне исходе. Општи циљ ФООО дефинисан је управо у духу компетенција, као успостављање и унапређивање знања, вештина, вредности и ставова неопходних за проактивно и конструктивно решавање проблема и суочавање са изазовима у свакодневном животу, унапређивање породичних и личних услова живота, обављање једноставних послова и адекватно поступање у радним ситуацијама и радном окружењу, даље образовање и активно учешће у друштвеној заједници.

Процес израде стандарда постигнућа у функционалном основном образовању одраслих био је снажно ослоњен на дефинисане компетенције и предметне исходе у курикулуму ФООО. У наредном периоду може се очекивати даље усавршавање курикулума на темељу показатеља прикупљених применом стандарда, а потом и даље прилагођавање стандарда. Као што је већ речено, исходи, компетенције и стандарди не представљају статичне, већ динамичне категорије, и то не само из угла њихових узајамних односа, већ и из угла фундаменталних карактеристика сваке од њих понаособ.

Очекивани општи исходи тј. кључне компетенције по први пут су у нас систематски дефинисане управо у курикулуму ФООО. Кључне компетенције су један од интегративних фактора курикулума, а у њиховом развоју учествују сви предмети и модули. Ево листе и кратког описа тих компетенција:

Језичка писменост се односи на оспособљеност да се изразе идеје, осећања, чињенице и мишљења у усменом и писаном облику, на матерњем језику, у различитим друштвеним, културним и комуникацијским контекстима (у породици, у радном и друштвеном окружењу, у радном и слободном времену). Ова компетенција обухвата и слушање, усмени говор, читање и писање у комуникацији на страном језику.

Математичка писменост се огледа у коришћењу математичког размишљања и основних математичких појмова у решавању проблема у ситуацијама у свакодневном животу и поимању простора и односа у њему.

Основе научне писмености значе оспособљеност за коришћење стечених знања, вештина и умења у уочавању, разумевању и објашњавању природних појава.

Дигитална писменост представља ефикасно, функционално и одговорно коришћење различитих савремених информационо-комуникационих средстава у раду, слободном времену и комуникацији.

Управљање сопственим учењем препознаје се по оспособљености да се организује сопствено учење и да му се организовано приступи, самостално или у групи и по спремности за продужено и стално, другим речима, целоживотно учење у различитим ситуацијама. У ову компетенцију укључена је и умешност у отклањању и савладавању препрека у успешном учењу.

Решавање проблема је компетенција која се састоји од препознавања, објашњавања и решавања проблема уз коришћење знања и вештина стечених у различитим областима.

Социјалне интеракције и сарадња са другима укључује свако понашање које је у служби ефикасне и конструктивне комуникације у друштвеном животу појединца и у циљу ненасилног решавања конфликата.

Грађанска одговорност за демократију значи активно и одговорно учешће у грађанском животу засновано на знању о најважнијим друштвеним и политичким вредностима, концептима и структурама.

Здравствене компетенције подразумевају преузимање одговорности за сопствено здравље и здравље породице, чување здравља и препознавање утицаја различитих начина живота и животних навика на одржање и унапређивање здравља.

Еколошке компетенције укључују активан однос према очувању и унапређењу околине.

Иницијативност и предузетништво односе се на спремност да се идеја преточи у активност, да се покрене промена, да се прилагоди иновацијама, да се преузме ризик, да се планира и управља активностима ради остварења постављених циљева.

Културна свест, мултикултуралност и креативност као компетенција односе се на осетљивост, прихватање постојања и позитивно вредновање различитости у социјалном, културном, етничком, религијском и стваралачком домену, уз разумевање значаја и уважавање креативног изражавања идеја, искустава и емоција кроз различите медије.

2.3. Стандарди и дидактичко-методичка апаратура (наставне методе, облици рада са полазницима, планирање наставе, коришћење уџбеника, оцењивање итд.)

Парафразирајући једну од полазних премиса неких од система квалитета у образовању, долазимо до тога да одговорност за учење (одговорност да ће нешто бити научено) сноси онај који учи, док образовне установе, а ми ћемо рећи пре свега наставници, „само” обезбеђују услове да се процес поучавања дешава (Zech, R., 2007). Описана ситуација постаје комплекснија када је, с једне стране, онај који учи, одрастао полазник, на веома ниском нивоу формалног образовања, а с друге стране, када наставник треба да обезбеди такве услове који ће полазнику бити јака подршка за постизање исхода учења који су дефинисани стандардима.

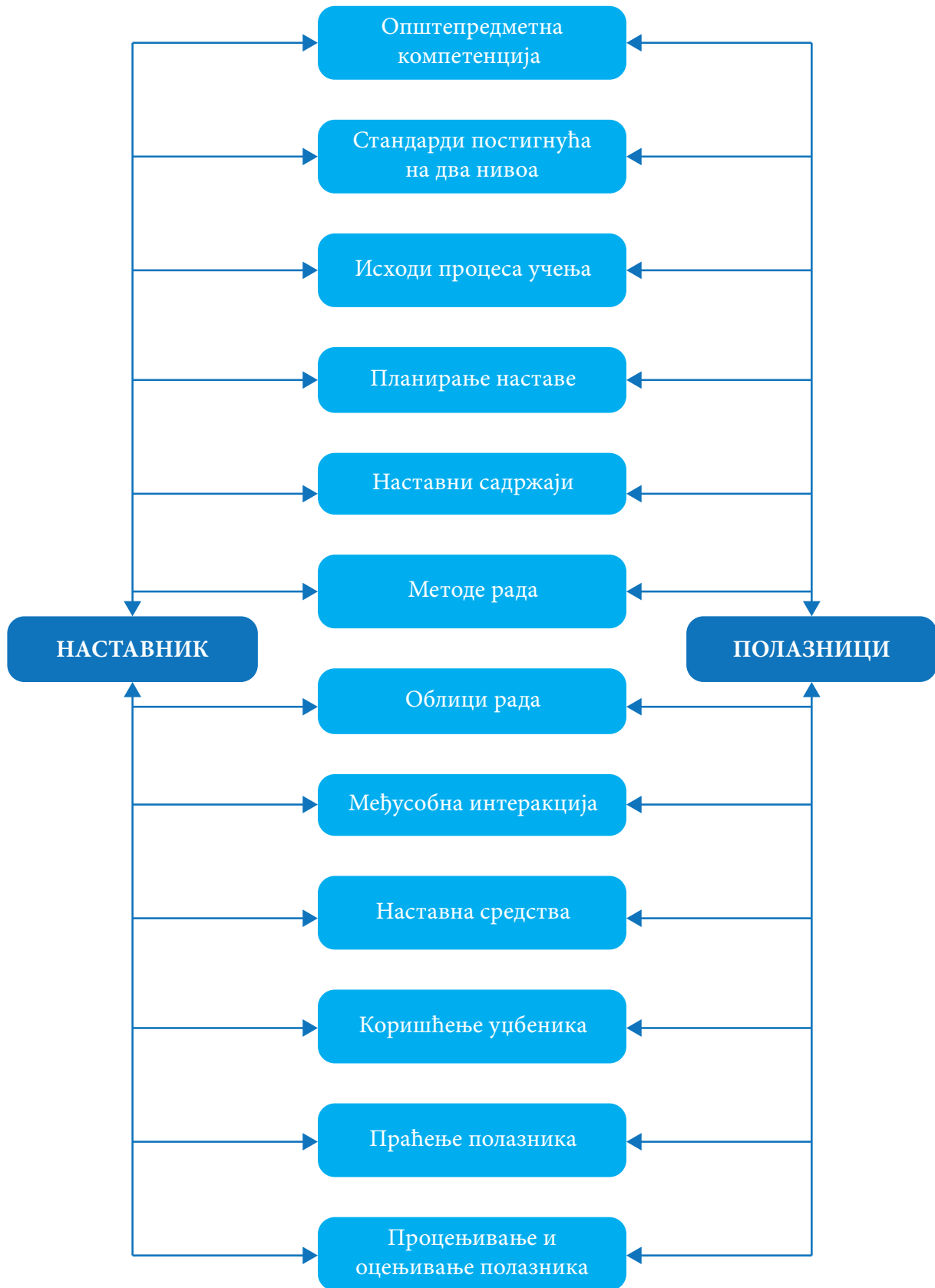
Наставник процесом поучавања/учења може да управља симултано користећи више елемената наставне ситуације. Међусобна повезаност елемената наставног процеса, које наставник креира и користи, као и деловање овог сложаја, који наставник ставља у функцију у комуникацији са полазником, са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника приказана је у схеми број 1.

Већ на први поглед схема указује на сложеност процеса поучавања/учења, која, с једне стране, потиче од бројности елемената укључених у процес, а с друге стране, што сваки од елемената делује на друге елементе, који опет, и појединачно и заједнички, делују на било који од елемената који бисмо издвојили. Из угла актера овог процеса, није нимало лак задатак поучавања за наставника, и нимало лакши задатак за учење за одраслог полазника.

Настава у оквиру новог концепта функционалног основног образовања одраслих конципирана је као настава оријентисана на исходе процеса учења, који заједнички чине одређене компетенције, чија развијеност треба да буде усклађена са прописаним стандардима. У оквиру оваквог концепта, и настава, и улога наставника и улога полазника морају да претрпе одређене измене.

Оно чиме наставник у свом раду треба првенствено да се руководи јесу: 1) **општепредметна компетенција** која, у ствари, представља одговор на питање: Зашто полазнику треба тај предмет? Шта ће он од онога што је учио у оквиру тог предмета бити у стању да уради у свом животу, изван образовне ситуације, и то успешно? Подсећања ради, компетенције почињу да се изграђују током наставног процеса, али је најбитније да оне дођу до изражаја када полазник изађе из наставног процеса; 2) **исходи процеса учења** садрже одговоре на питање: Шта полазник треба на крају одређеног циклуса образовања да зна и уме, као и какве ставове да поседује; 3) **стандарди постигнућа полазника** дају одговор на питање: До којег нивоа, основног или напредног, полазник мора да има усвојена знања, развијене вештине и ставове да би успешно завршио образовни процес у оквиру формалног образовања.

Схема број 1: Међусобна повезаност елемената наставног процеса са исходима процеса учења, општепредметном компетенцијом и стандардима постигнућа полазника

Почев од планирања наставе, као и током целокупне њене реализације, наставник треба све елементе овог процеса да стави у функцију подршке постизању прописаних исхода на нивоима предвиђеним стандардима и остваривању општепредметне компетенције. У оваквој

концепцији рада нису наставни садржаји оно чиме се наставник првенствено руководи, већ и садржаје, као и методе и облике рада, наставна средства, садржај уџбеника и начин њиховог коришћења, праћење, процењивање и оцењивање постигнућа полазника, у најоптималнијој комбинацији, усмерава ка досезању исхода, стандарда и општепредметне компетенције. Међусобна интеракција између наставника и одраслих полазника представља посебно важну и специфичну компоненту овог процеса. Важна је компонента имајући у виду подршку потребну полазницима да надокнаде пропуштено, а специфична, јер, за разлику од деце, одрасли полазници најчешће располажу, у неким животним областима, и богатијим животним искуством од наставника. Ова чињеница може да буде полазиште за размишљање наставника о томе како да релевантно животно искуство полазника уведе у наставну ситуацију и тиме нађе још једно упориште у ходу ка исходима, стандардима и компетенцијама који треба да се остваре. На овај начин успоставља се цикличан однос између компетенција које полазници већ поседују, које уносе у наставни процес као подршку процесу учења, да би из њега понели нове компетенције које ће бити у функцији у реалним животним ситуацијама.

3. О стандардима за наставни предмет Историја

У Наставном плану *функционалној основној образовања одраслих*¹ предмет Историја дефинисан је као обавезан наставни предмет који се учи у другом и трећем циклусу, тј. у петом, шестом и седмом разреду. За овај наставни предмет стандарди постигнућа су дефинисани за крај трећег циклуса, тј. за крај основног образовања одраслих.

Стандарди су мера, показатељ степена остварености исхода и развијености компетенција.² Показују знања, вештине, способности и ставове које полазник треба да поседује на крају основног образовања. Стандарди ФООО су конципирани на два нивоа, основном и напредном. Стандарде основног нивоа требало би да усвоје сви, или највећи део полазника, док су стандарди напредног нивоа предвиђени за оне полазнике који показују веће интересовање за предмет, или имају намеру да наставе своје школовање.

За наставни предмет Историја, стандарди су формулисани у складу са наставним програмом овог предмета. Како је програм ФООО оријентисан на исходе, то су они били логично полазиште за формулисање стандарда. Узимајући у обзир опште и посебне предметне исходе ФООО, у оквиру стандарда за предмет Историја, дефинисане су *ојшїа їредмеїна и две їоседно издвојене комїеїенције формулисане їрема нивоима їосїїїнућа* полазника (на основном и напредном нивоу). Стандарди су подељени у две области, у оквиру којих су израђени посебно спецификовани *искази*, разврстани на два нивоа *їосїїїнућа* (основном и напредном).

Ојшїом їредмеїном комїеїенцијом дефинише се образовни оквир предмета, према коме полазник учи историју не само ради стицања основних знања из прошлости и садашњости, већ и због развијања нарочитих вештина и способности за активно учествовање у демократском друштву, за уважавање и поштовање људских права, за одговоран однос према грађанским обавезама, културно-историјском наслеђу сопственог и припадника других народа или верских заједница. Дакле, у тексту *Ојшїе їредмеїне комїеїенције* налазимо одговор на питања: Зашто је за полазника важно да учи историју? У којим свакодневним ситуацијама може да примени оно што је учио? Која су то историјска знања, вештине и умења неопходна савременом човеку?

Стандарди за наставни предмет Историја дефинисани су кроз две области и то: *Разумевање исїорије (исїоријска знања и вешїине)* и *Исїорија у савременом друшїиву*.

Разумевање исїорије (исїоријска знања и вешїине) је област чији су искази усмерени на стицање основних историјских знања и развијање вештина неопходних за критички однос према догађајима и појавама: познавање хронолошких одредница, историјских извора, значајних догађаја и личности, основних појмова из историје цивилизације; правилно коришћење хронолошких одредница и оријентацију у времену; разликовање историјских извора и њихово коришћење; позиционирање догађаја или личности у одговарајући историјски период; препознавање стереотипа и пропаганде; препознавање историјског простора на карти.

Исїорија у савременом друшїиву је област чији су искази усмерени на стицање знања, развијање вештина и изградњу ставова неопходних за живот у савременом демократском друштвеном окружењу. Они се односе на појаве иманентне савременом друштву и држави, са посебним акцентом на функцију државних институција и поштовање и заштиту људских права. Да би се разумело савремено друштво, дефинисани су искази усмерени на: препознавање историјског порекла савремених друштвених појава, одговоран однос према културно-историјском наслеђу; уочавање кршења људских права.

У оквиру наведених области искази су дефинисани на два нивоа постигнућа. Нивои постигнућа описују колико је полазник савладао и овладао одређеним знањима и вештинама.

1 У даљем тексту ФООО.

2 Компетенција је скуп повезаних знања, вештина, ставова и способности које једној особи омогућавају да делује ефикасно у одређеној ситуацији, односно компетенција подразумева комбинацију знања, вештина, ставова и способности потребних да се обави одређена активност у датом контексту, реалној ситуацији.

За крај основног образовања одраслих, стандарди су дефинисани на *основном* и *напредном* нивоу. Искази на основном нивоу подразумевају она знања, вештине, ставове и способности које треба да поседује **сваки полазник** на крају основног образовања. Искази на напредном нивоу намењени су оним полазницима који показују интересовање за предмет Историја, или одређене области/теме у оквиру овог наставног предмета чиме се продубљују знања или вештине које могу да им буду од користи у наставку школовања.

Стандарде постигнућа за основно образовање одраслих усвојио је и донео Национални просветни савет. Објављени су у подзаконском акту – *Правилник о ошћим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих* („Службени гласник РС”, број 50/2013). Наведени подзаконски акт прописује да се стандарди постигнућа примењују од школске 2013/14. године, а то значи да су наставници и школе у обавези да у процесу учења и наставе остварују стандарде. *Стандарди постигнућа за предмет Историја* интегрални су део документа *Правилник о ошћим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих*.

СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈА

Општа предметна компетенција гласи:

На крају наставе историје у трећем циклусу полазник поседује основна историјска знања и вештине, разуме улогу историје у обликовању савременог окружења и способан је да активно учествује у демократском друштву: оријентише се у историјском времену, користи главне појмове историје цивилизације, повезује најважније догађаје и најистакнутије личности опште и националне историје и историје своје државе, користи своја политичка права и уважава грађанске обавезе, конструктивно комуницира у свом окружењу и одговорно се односи према културно-историјском наслеђу.

ОСНОВНИ НИВО

Учењем историје полазник је оспособљен да: користи хронолошке одреднице; препознаје основне појмове из историје цивилизације; уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса; уочава историјско порекло савремених појава и процеса; показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу, меморијалима и празницима свог народа, других народа и етничких заједница; води конструктиван дијалог.

Следећи искази описују шта полазник зна, уме и може да уради на основном нивоу:

Разумевање историје (историјска знања и вештине)

1. У области *Разумевање историје (историјска знања и вештине)* полазник:

- ОЗ.ИС.1.1.1. Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).
- ОЗ.ИС.1.1.2. Зна да се прошлост/историја реконструише на основу извора.
- ОЗ.ИС.1.1.3. Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.
- ОЗ.ИС.1.1.4. Препознаје основне појмове из историје човечанства (цивилизација, држава, друштво, култура, религије, револуција и др.).
- ОЗ.ИС.1.1.5. Уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса.
- ОЗ.ИС.1.1.6. Разуме да постоји више углова гледања на исти догађај, личност или појаву и у историјском и у савременом контексту.
- ОЗ.ИС.1.1.7. Разуме појам стереотипа и пропаганде.

2. Историја у савременом друштву

У области *Историја у савременом друштву* полазник:

- ОЗ.ИС.1.2.1. Препознаје историјско порекло савремених друштвених појава.
- ОЗ.ИС.1.2.2. Познаје основне симболе државе и главне државне институције.
- ОЗ.ИС.1.2.3. Познаје основна људска права.
- ОЗ.ИС.1.2.4. Конструктивно учествује у различитим видовима комуникације са припадницима своје и различитих друштвених група непосредно доприносећи унапређивању толеранције и спречавању конфликта.
- ОЗ.ИС.1.2.5. Показује одговоран однос према културно-уметничком наслеђу, празницима и меморијалима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница.
- ОЗ.ИС.1.2.6. Уочава особености и основне елементе историјског развоја локалне заједнице у којој живи.

НАПРЕДНИ НИВО

Учењем историје полазник је оспособљен за: правилну оријентацију у времену коришћењем хронолошких одредница; разликовање и коришћење историјских извора; препознавање пропаганде и стереотипа; успостављање узрочно-последичних веза између главних историјских догађаја, појава и процеса; повезивање догађаја са истакнутим личностима и историјским периодом у општој и националној историји.

Следећи искази описују шта полазник зна, уме и може да уради на напредном нивоу:

1. Разумевање историје (историјска знања и вештине)

У области *Разумевање историје (историјска знања и вештине)* полазник:

- ОЗ.ИС.2.1.1. Правилно се оријентише у времену користећи основне временске одреднице (година, деценија, век, миленијум).
- ОЗ.ИС.2.1.2. Разликује и уме правилно да користи основне врсте историјских извора – материјални, писани, сликовни, усмени, савремени.
- ОЗ.ИС.2.1.3. Уме да повеже најважније догађаје са истакнутим личностима и историјским периодима из опште историје (светска, европска, регионална), историје државе Србије и националне историје (мањине).
- ОЗ.ИС.2.1.4. Препознаје узрочно-последичне везе између историјских догађаја, појава и процеса.
- ОЗ.ИС.2.1.5. Уме да препозна стереотип и пропаганду на примерима из прошлости и садашњости.

2. Историја у савременом друштву

У области *Историја у савременом друштву* полазник:

- ОЗ.ИС.2.2.1. Уме да повеже неке од главних елемената садашњих догађаја, појава и процеса са догађајима из прошлости.
- ОЗ.ИС.2.2.2. Разуме историјску и савремену улогу главних државних и друштвених институција.
- ОЗ.ИС.2.2.3. Уочава кршење основних људских права на примерима из историје и савременог друштва.

3.1. Веза образовних стандарда и курикулума

Наставни програм предмета Историја у *основном образовању одраслих* заснован је на општим исходима, тј. компетенцијама, исходима и стандардима за предмет. Овако постављен наставни програм омогућава холистички, свеобухватан приступ учењу и настави.

Као што је већ речено, компетенције, исходи и стандарди су три кључне тачке наставног програма, међусобно повезане и испреплетане. Исходи су очекивани резултати учења и наставе и пружају одговор на питање шта полазник треба да зна, уме и може да уради на крају основног образовања. Остварују су током процеса учења и путоказ су за његову реализацију. Током остваривања исхода, код полазника се граде и развијају компетенције. *Компетенције* показују оспособљеност полазника да у свакодневном животу примењује стечена знања и умења (на пример: правилно се изражава и износи своје ставове поводом неког догађаја, личности или прочитаног новинског чланка, препознаје пропаганду, оријентише се у времену и простору и др.) и изражава ставове. О степену остварености исхода и развијености компетенција казују нам стандарди. *Стандарди* су мера која показује степен усвојености знања и развијености вештина, способности и ставова на крају образовног циклуса, или завршног нивоа образовања из одређеног наставног предмета.

Пример:	
Исходи	Стандарди
<p>По завршетку основног образовања полазник ће умети да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • именује, разликује и правилно употребљава (примењује) основне временске одреднице (датум, деценија, век, миленијум, ера); • наведе поделу прошлости на праисторију и историју; • именује, поређа по редоследу, опише и разликује историјске периоде (стари, средњи, нови век и савремено доба). 	<p>Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).</p> <p>Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.</p> <p>Правилно се оријентише у времену користећи основне временске одреднице (година, деценија, век, миленијум).</p>
<p>Овај пример показује да је очекивани резултат процеса учења да полазник именује, разликује и правилно употребљава хронолошке одреднице: датум, деценија, век, миленијум, ера. На крају основног образовања полазник познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице – година, деценија, век (ово је основни ниво и односи се на све полазнике), односно у свакодневном животу зна да напише и прочита годину, зна њено трајање, разликује годину од деценије и века.</p>	

Каква је веза стандарда са наставним програмом предмета Историја? Веза је вишеструка и огледа се у планирању, реализацији и вредновању процеса учења и наставе.

До сада је више пута наглашено да је програм наставног предмета Историја оријентисан на исходе, односно очекиване резултате учења. У тако осмишљеном програму у процесу планирања наставник полази од дефинисаних исхода (општих и предметних). У складу са дефинисаним исходима наставник одређује стандарде које ће остваривати у процесу учења и наставе. И

исходи и стандарди се не остварују краткорочно, већ дугорочно, током читавог процеса учења историје. Истовремено, током овог процеса, код полазника се поступно и дугорочно граде и развијају компетенције. Дакле, наставнику су полазиште за планирање *исходи, компетенције и стандарди*. Тек у односу на планиране исходе, компетенције и стандарде наставник врши селекцију предметних садржаја, бира одговарајуће облике и методе рада, наставна средства, као и начине вредновања процеса учења. Избор садржаја, облика, метода, наставних средстава зависи од врсте и броја стандарда и исхода који се остварују, образовне структуре полазника и њихових предзнања и животног искуства.

Садржаји, дефинисани наставним програмом за предмет Историја, јесу средство, алатка помоћу које се остварују исходи и стандарди, граде и развијају компетенције. Један садржај може да буде средство за остваривање више различитих исхода и стандарда, а исто тако један исход и стандард може да се развија преко различитих садржаја. Исходи и стандарди који се односе на хронологију остварују се преко свих садржаја у наставном програму предмета Историја и на сваком часу. Садржаје наставник сам одређује и потом планира њихову реализацију у односу на исходе и стандарде које остварује у процесу учења. Ако су садржаји средство, алатка у реализацији исхода и стандарда, то онда значи да није примарни задатак наставника да реализује садржаје, већ да путем садржаја остварује исходе и стандарде.

У наставном програму садржаји су формулисани на основу исхода и то као обавезни и напредни. Обавезни садржаји су намењени свим полазницима, а напредни оним полазницима који желе да сазнају нешто више. То не значи да се основни ниво стандарда остварује преко обавезних садржаја а напредни преко напредних. И основни и напредни ниво стандарда остварује се преко обавезних садржаја.

Пример:

Општи исходи	Исходи предмета	Стандарди	Садржаји
<ul style="list-style-type: none"> • Језичка писменост • Математичка писменост • Основе научне писмености • Дигитална писменост • Управљање сопственим учењем • Грађанска одговорност у/за демократију • Културна свест, мултикултуралност и креативност 	<p>Полазник је у стању да препозна значење основних појмова из историје цивилизације (друштво, држава, монархија, република, аристократија, демократија, скупштина, устав, народ, људска права, рат, геноцид/ холокауст, револуција, сеобе, писмо).</p>	<p>Основни ниво Познаје основне симболе државе и главне државне институције.</p> <p>Напредни ниво Разуме историјску и савремену улогу главних државних и друштвених институција.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Основни типови државних институција и правног поретка у новом веку и савременом добу • Карактеристичне државе у новом веку и савременом добу

Пример који је дат у табели показује везу између општих исхода, предметног исхода, стандарда и садржаја. Наведени садржај је преузет из наставног програма историје за седми разред, само као пример. Наведени предметни исход и стандард остварују се кроз све разреде, а посебно кроз садржаје тема: *Друштво, друштвени односи и људска права; Држава и државне институције и Преломни моменти у историји*. То значи да се предметни исход и стандард остварује кроз цео процес учења историје, а да се на крају основног образовања одраслих очекује да сви полазници *познају симболе државе и главне државне институције*.

Овај стандард, посебно део који се односи на главне државне институције, остварује се у свим разредима, нарочито кроз следеће садржаје: *Основни типови државних институција и њихово порекло у старом веку; Карактеристичне државе старог века; Основни типови државних институција и њихово порекло у средњем и новом веку; Карактеристичне државе у средњем и новом веку; Основни типови државних институција у новом веку и савременом добу; Карактеристичне државе у новом веку и савременом добу.*

Веома важно место у планирању и спровођењу наставе представља повезивање предметних стандарда и исхода са општим исходима ФООО. Питање које се намеће јесте: у чему се састоји улога општих исхода ФООО у остваривању овог предметног исхода и одговарајућег стандарда?

Улога општих исхода ФООО је да допринесу стицању знања и развијању вештина код полазника које ће имати универзални и трајни карактер. Пример: **Језичка писменост** омогућава полазнику да учествује у разговору на часу, да уочава улогу/улоге најважнијих институција у држави, да информишући се о институцијама државе и њеним симболима чита одређене текстове, да приликом излагања прочитаног усмено описује, да правилно записује назив институције или га писмено употребљава у одређеном контексту. **Математичка писменост** омогућава полазнику да „чита” графиконе и табеле и да у њима препознаје одговарајуће појмове, тј. институције и њихову улогу, да препознаје симболе. **Основе научне писмености** су општи исход којим се полазници усмеравају на она знања до којих је дошла наука, а не на она која нису научно верификована, као и на основе научне методологије садржане у избору информација и њиховом коришћењу у стицању нових знања, тј. развијања критичког мишљења. У овом случају, у науци се дошло до сазнања која упућују на то да је скупштина једна од државних институција која постоји од времена античког света до данас и да се у историјском трајању, и поред периода дисконтинуитета, њена улога мењала како су се мењале историјске епохе и друштвени системи. **Дигитална писменост** омогућава полазнику да налази информације о државним институцијама и симболима претражујући интернет, као и да се критички односи према пронађеним информацијама. Овај општи исход може да се реализује и одговарајућом употребом електронског помоћног наставног материјала који се налази на ЦД-у. **Управљање сопственим учењем** омогућава полазнику да ефикасно користи школске часове као време за учење, да сагласно својим потребама тражи нове информације о државним институцијама и симболима државе, да нова знања повезује са постојећим знањима и искуствима. **Грађанска одговорност у/за демократију** је исход који полазника усмерава на одговоран однос према друштву у коме живи, држави, њеним симболима и институцијама. **Културна свест, мултикултуралност и креативност** је исход који доприноси да се код полазника развије одговоран однос према другим културама, њиховим институцијама и симболима, посебно према симболима и институцијама државе других народа.

Сви наведени општи исходи учествују и омогућавају остваривање предметног исхода и стандарда, али у исто време и они се остварују и даље развијају остваривањем предметног исхода и стандарда.

Поред садржаја за остваривање исхода и стандарда, важан је и избор облика и метода рада у блок-настави. Изабрани облици и методе рада треба да буду такви да омогуће интеракцију наставника и полазника. Бирају се у зависности од исхода и стандарда на којима се ради, као и у односу на садржаје преко којих се исход и стандард остварују. У избору облика и метода наставник се руководи и предзнањем, искуством и начинима учења полазника. Изабрани облици и методе треба да буду такви да омогуће укључивање свих полазника у процес учења и наставе.

У односу на исходе и стандарде који се остварују, у односу на садржаје, облике и методе наставник одређује своје активности, као и активности полазника. У бирању активности наставник води рачуна да стално остварује интеракцију са полазницима, као и да се међу полазницима остварује интеракција. Могуће активности су: аргументована дискусија, разговор, анализа, повезивање прошлости и садашњости, описивање, бележење, излагање.

Интегрални део процеса учења и наставе је оцењивање. Оцењивање, вредновање рада полазника, планира се у односу на исходе и стандарде. Већ је наглашено да су стандарди мера, показатељ степена остварености исхода. Оцењивање и вредновање рада полазника је истовремено и показатељ успешности процеса учења и наставе, показатељ наставнику на шта треба да обрати пажњу, шта су полазници усвојили а на чему и даље треба да ради.

Полазиште за планирање процеса учења и наставе су општи и предметни исходи и предметни стандарди. У односу на њих наставник планира годишњи, месечни и дневни рад, бира садржаје, облике и методе рада, активности, облике и начине вредновања и самовредновања.

3.2. Примери задатака

3.2.1. РАЗУМЕВАЊЕ ИСТОРИЈЕ (Историјска знања и вештине)

ОЗ.ИС.1.1.1. Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).	Основни ниво
<p>Прва година 21. века била је:</p> <p>а) 1999. б) 2000. в) 2001.</p> <p>Заокружите слово испред тачног одговора</p>	
Решење: в) 2001	
ОЗ.ИС.1.1.1. Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).	Основни ниво
<p>Година 2013. припада:</p> <p>а) 20. веку; б) 22. веку; в) 21. веку.</p> <p>Заокружите слово испред тачног одговора</p>	
Решење: в) 21. веку	
ОЗ.ИС.1.1.2. Зна да се прошлост/ историја реконструише на основу извора.	Основни ниво
<p>Сведочанства на основу којих реконструишемо прошлост људског друштва називамо:</p> <p>а) историјски извори; б) историјски материјали; в) историјско благо.</p> <p>Заокружите слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: а) историјски извори	

ОЗ.ИС.1.1.2. Зна да се прошлост/ историја реконструише на основу извора.	Основни ниво
<p>Прошлост своје породице сазнајете на основу:</p> <p>а) породичних фотографија; Т Н</p> <p>б) извода из матичних књига; Т Н</p> <p>в) разговора са рођацима. Т Н</p> <p>Заокружите слово Т, уколико је исказ тачан, и слово Н, уколико исказ није тачан.</p>	
Решење: У свим исказима треба заокружити слово Т.	

ОЗ.ИС.1.1.3. Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.	Основни ниво
<p>Која од приказаних личности припада периоду српске средњовековне историје?</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>а) Јосип Броз Тито</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>б) цар Стефан Душан</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>в) краљ Петар I</p> </div> </div> <p>Заокружите слово испред тачног имена личности.</p>	
Решење: б) цар Стефан Душан	

ОЗ.ИС.1.1.3. Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.	Основни ниво
<p>Повежи догађаје и личност са одговарајућим историјским периодом:</p> <p>1. Косовска битка а) савремено доба</p> <p>2. Други светски рат б) средњи век</p> <p>3. Рођење Исуса Христа в) стари век</p>	
Решење: 1 – б; 2 – а; 3 – в	

ОЗ.ИС.1.1.4. Препознаје основне појмове из историје човечанства (цивилизација, држава, друштво, култура, религије, револуција и др.).	Основни ниво
<p>Повежи појмове са њиховим објашњењима:</p> <p>1. република а) облик владавине у којој власт има краљ (монарх);</p> <p>2. монархија б) облик владавине у којој се на власт долази избором грађана или скупштине;</p> <p>3. диктатура в) држава у којој владар има сву власт која није заснована на праву већ на насиљу.</p>	
Решење: 1 – б; 2 – а; 3 – в	

ОЗ.ИС.1.1.4. Препознаје основне појмове из историје човечанства (цивилизација, држава, друштво, култура, религије, револуција и др.).	Основни ниво
<p>Суштинска промена у друштву и привреди која се најчешће одиграва насилним путем и која може да доведе до промене назива се:</p> <p>а) идеологија;</p> <p>б) револуција;</p> <p>в) култура.</p> <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: б) револуција	

ОЗ.ИС.1.1.5. Уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса.	Основни ниво
<p>Нововековна српска држава почела је да се ствара током:</p> <p>а) Другог светског рата;</p> <p>б) Првог српског устанка;</p> <p>в) балканских ратова.</p> <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: б) Првог српског устанка	

ОЗ.ИС.1.1.6. Разуме да постоји више углова гледања на исти догађај, личност или појаву и у историјском и у савременом контексту.	Основни ниво
<p>Заокружи слово поред слике која у лошем светлу приказује Француску револуцију.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>А</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Б</p> </div> </div>	
Решење: А	

ОЗ.ИС.1.1.5. Уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса.	Основни ниво
<div style="text-align: center;"> </div> <p>Приказани плакат представља пример:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) пропаганде; б) рекламе. <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: а) пропаганде	

ОЗ.ИС.2.1.1. Правилно се оријентише у времену користећи основне временске одреднице (година, деценија, век, миленијум).	Напредни ниво
<p>У школу сте поново кренули 2013. године. Та година припада:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) другој деценији XIX века; б) другој деценији XX века; в) другој деценији XXI века. <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: в) другој деценији XXI века	

ОЗ.ИС.2.1.2. Разликује и уме правилно да користи основне врсте историјских извора – материјални, писани, сликовни, усмени, савремени.	Напредни ниво									
<p>Ваше свеске, приручници и сведочанства о завршеној основној школи у будућности ће научницима послужити као историјски извор и помоћи им да закључе какво је било образовање одраслих у Србији почетком XXI века.</p> <p>Којој врсти историјских извора припадају ова документа:</p> <p>а) писани историјски извори; б) материјални историјски извор; в) сликовни историјски извор.</p> <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>										
Решење: а) писани историјски извори										
ОЗ.ИС.2.1.3. Уме да повеже најважније догађаје са истакнутим личностима и историјским периодима из опште историје (светска, европска, регионална), историје државе Србије и националне историје (мађине).	Напредни ниво									
<p>У левој колони су дати догађаји а у десној личности. На линији поред догађаја напиши број под којим је име личности која је у том догађају учествовала.</p> <table data-bbox="236 1151 1257 1285"> <tr> <td>Други светски рат</td> <td>_____</td> <td>1. Милош Обреновић</td> </tr> <tr> <td>Први српски устанак</td> <td>_____</td> <td>2. Адолф Хитлер</td> </tr> <tr> <td>Други српски устанак</td> <td>_____</td> <td>3. Ђорђе Петровић Карађорђе</td> </tr> </table>		Други светски рат	_____	1. Милош Обреновић	Први српски устанак	_____	2. Адолф Хитлер	Други српски устанак	_____	3. Ђорђе Петровић Карађорђе
Други светски рат	_____	1. Милош Обреновић								
Први српски устанак	_____	2. Адолф Хитлер								
Други српски устанак	_____	3. Ђорђе Петровић Карађорђе								
Решење: Други светски рат – 2 (Адолф Хитлер) Први српски устанак – 3 (Ђорђе Петровић Карађорђе) Други српски устанак – 1 (Милош Обреновић)										
ОЗ.ИС.2.1.4. Препознаје узрочно-последичне везе између историјских догађаја, појава и процеса.	Напредни ниво									
<p>Повежите линијама догађаје са одговарајућим последицама:</p> <table data-bbox="252 1711 1394 1912"> <tr> <td>1. Тежња за новом политичком поделом света</td> <td>а) Почетак ослобођења Срба од турске власти</td> </tr> <tr> <td>2. Први српски устанак 1804.</td> <td>б) Срби масовно насељавају јужну Угарску (данашња Војводина)</td> </tr> <tr> <td>3. Велика сеоба Срба 1690.</td> <td>в) Избијање Првог светског рата</td> </tr> </table>		1. Тежња за новом политичком поделом света	а) Почетак ослобођења Срба од турске власти	2. Први српски устанак 1804.	б) Срби масовно насељавају јужну Угарску (данашња Војводина)	3. Велика сеоба Срба 1690.	в) Избијање Првог светског рата			
1. Тежња за новом политичком поделом света	а) Почетак ослобођења Срба од турске власти									
2. Први српски устанак 1804.	б) Срби масовно насељавају јужну Угарску (данашња Војводина)									
3. Велика сеоба Срба 1690.	в) Избијање Првог светског рата									
Решење: 1 – в; 2 – а; 3 – б										

ОЗ.ИС.1.2.5. Показује одговоран однос према културно-уметничком наслеђу, празницима и меморијалима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница.	Основни ниво																
<p>Поред државних празника заокружи Д, а поред верских В.</p> <table border="1" data-bbox="244 376 1011 752"> <tr> <td>а) Нова година</td> <td>Д</td> <td>В</td> </tr> <tr> <td>б) Божић</td> <td>Д</td> <td>В</td> </tr> <tr> <td>в) Ускрс</td> <td>Д</td> <td>В</td> </tr> <tr> <td>г) Дан примирја у Првом светском рату</td> <td>Д</td> <td>В</td> </tr> <tr> <td>д) Курбан-бајрам</td> <td>Д</td> <td>В</td> </tr> </table>			а) Нова година	Д	В	б) Божић	Д	В	в) Ускрс	Д	В	г) Дан примирја у Првом светском рату	Д	В	д) Курбан-бајрам	Д	В
а) Нова година	Д	В															
б) Божић	Д	В															
в) Ускрс	Д	В															
г) Дан примирја у Првом светском рату	Д	В															
д) Курбан-бајрам	Д	В															
Решење: а – Д; б – В; в – В; г – Д; д – В;																	

ОЗ.ИС.1.2.5. Показује одговоран однос према културно-уметничком наслеђу, празницима и меморијалима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница.	Основни ниво	
<div data-bbox="252 1041 491 1370" data-label="Image"> </div> <p>Слика показује пример:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) кршења људских права; б) вандализма; в) одговорног односа према споменицима културе и националном наслеђу. <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>		
Решење: б) вандализма		

ОЗ.ИС.2.2.1. Уме да повеже неке од главних елемената садашњих догађаја, појава и процеса са догађајима из прошлости.	Напредни ниво
<p>Србија се највећим делом налази на простору Балканског полуострва. На тај простор Срби су се доселили након:</p> <p>а) Велике сеобе Срба под вођством патријарха Арсенија III Црнојевића;</p> <p>б) сеобе Словена у новом веку;</p> <p>в) Велике сеобе народа.</p> <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: в) Велике сеобе народа	

ОЗ.ИС.2.2.2. Разуме историјску и савремену улогу главних државних и друштвених институција.	Напредни ниво
<p>Видовдански устав изгласан (донет) је у Скупштини 1921. године. Устав Републике Србије изгласан (донет) је 2006. године у _____</p> <p>На црти напиши назив институције у којој је Устав изгласан.</p>	
Решење: Скупштини/Парламенту	

ОЗ.ИС.2.2.3. Уочава кршење основних људских права на примерима из историје и савременог друштва.	Напредни ниво
<p>На слици су приказана деца у једном од нацистичких концентрационих логора у којима су током Другог светског рата највише страдали Јевреји, Словени, Роми и други. Ова појава се назива:</p> <p>а) апартхејд;</p> <p>б) гетоизација;</p> <p>в) холокауст.</p> <p>Заокружи слово испред тачног одговора.</p>	
Решење: в) холокауст	

3.3. Примена образовних стандарда у наставном процесу – планирању и реализацији наставе и вредновању исхода учења

Наставни програми засновани на исходима, стандардима и компетенцијама представљају новину у образовној пракси. Њиховим увођењем мењају се циљ и начин извођења наставе, у овом случају образовања одраслих, тако што се тежиште премешта са реализације садржаја одређеног предмета на стицање применљивих знања, развијање конкретних вештина и изградњу вредности неопходних демократском друштву у сталној интеракцији наставника и полазника, као и у међусобној интеракцији самих полазника. Учење, као основни циљ наставе, реализује се у троуглу који чине исходи, компетенције и садржаји. У тако постављеној настави задатак наставника је да остварује исходе и стандарде, да гради и развија компетенције, постепено и поступно, да сваком полазнику прилагоди динамику остваривања исхода и стандарда и да планира у односу на очекиване резултате и стандарде а не у односу на садржаје који су наставним програмом прописани.

Полазиште за успешан и ефикасан процес учења и наставе је планирање, како на глобалном, тако и на оперативном нивоу. У оквиру плана рада, наставник планира реализацију теме и то на основу општепредметне компетенције, предметних исхода и стандарда. Важно је нагласити да није потребно дефинисати исходе и стандарде за сваки наставни блок, али је, истовремено, потребно навести исходе и стандарде за сваку тему. То значи да на сваком блоку који се реализује у оквиру теме, наставник остварује исходе и стандарде које је планирао за ту тему. Пример:

Пример планирања на нивоу разреда

ПЛАН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА ЗА РАЗРЕД

Школа:

Име и презиме наставника:

Наставни предмет: ИСТОРИЈА

Циклус основног образовања одраслих: ДРУГИ

Разред: ПЕТИ

Укупан број часова за разред: 17

Назив теме	Преломни моменти у историји
Исходи предмета повезани са темом	<ul style="list-style-type: none"> • Препознаје значење основних појмова из историје цивилизације. • Наводи најважније догађаје, личности, појаве и процесе из опште историје. • Препознаје повезаност неких најважнијих појава из прошлости са појавама из садашњости. • Наводи, препознаје и разврстава историјске изворе на материјалне и писане. • Именује, разликује и правилно употребљава (примењује) основне временске одреднице (датум, деценија, век, миленијум, ера). • Наводи поделу прошлости на праисторију и историју. • Именује, ређа по редоследу, описује и разликује историјске периоде (стари, средњи, нови век и савремено доба). • Препознаје простор на историјској карти. • Примењује знање из историје на историјској карти. • Описује значај и показује одговоран однос према историјском културно-уметничком наслеђу.

Назив теме	Преломни моменти у историји
Стандарди повезани са темом	<p>ОЗ.ИС.1.1.1. Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).</p> <p>ОЗ.ИС.1.1.2. Зна да се прошлост/ историја реконструише на основу извора.</p> <p>ОЗ.ИС.1.1.3. Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.</p> <p>ОЗ.ИС.1.1.4. Препознаје основне појмове из историје човечанства (цивилизација, држава, друштво, култура, религије, револуција и др.).</p> <p>ОЗ.ИС.1.1.5. Уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса.</p> <p>ОЗ.ИС.2.1.1. Правилно се оријентише у времену користећи основне временске одреднице (година, деценија, век, миленијум).</p> <p>ОЗ.ИС.2.1.2. Разликује и уме правилно да користи основне врсте историјских извора – материјални, писани, сликовни, усмени, савремени.</p> <p>ОЗ.ИС.1.2.1. Препознаје историјско порекло савремених друштвених појава.</p> <p>ОЗ.ИС.1.2.2. Познаје основне симболе државе и главне државне институције.</p> <p>ОЗ.ИС.1.2.5. Показује одговоран однос према културно-уметничком наслеђу, празницима и меморијалима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница.</p> <p>ОЗ.ИС.2.2.2. Разуме историјску и савремену улогу главних државних и друштвених институција.</p>
Општи исходи повезани са темом	<ul style="list-style-type: none"> • Језичка писменост • Математичка писменост • Основе научне писмености • Дигитална писменост • Управљање сопственим учењем • Решавање проблема • Социјалне интеракције и сарадња с другима • Грађанска одговорност у/за демократију • Културна свест, мултикултуралност и креативност
Садржаји који се односе на тему	<p>*Открића (прва открића човека: ватра, точак, писмо, иригациони системи)</p> <p>*Настанак првих држава: време и простор настанка првих држава (долина река, простор око Средоземног мора)</p> <p>*Карактеристичне државе старог века (древни Египат, полис Атина, Римско царство)</p> <p>*Личности које су обележиле историју старог века (Александар Велики, Исус Христ, цар Константин)</p>
Време за реализацију теме (месец и број часова)	Новембар, пет часова

Тема *Преломни моменти у историји* једна је од шест тема кроз које је конципиран програм предмета Историја. Ова тема постоји у свим разредима, али се садржаји разликују, у зависности од историјског периода који се обрађује у блоку. У петом разреду ова тема је оријентисана на праисторију и стари век. Као и у осталим темама, и овде се остварују исходи и стандарди који се односе на хронологију, основне појмове из историје цивилизације, историјски простор, личности, догађаје, појаве и друго. Исходи и стандарди који се остварују процесом учења у овој теми реализују се и кроз осталих пет тема, али путем других садржаја. Дакле, остваривање исхода и стандарда и развијање компетенција представљају динамичан процес који се у интеракцији наставника и полазника остварује током учења историје. Тај процес се не завршава остваривањем једне теме, или завршетком једног разреда, већ подразумева свеобухватни приступ извођења наставе историје у оквиру ФООО.

У реализацији ове специфичне теме наставник користи различите облике и методе рада. Када су облици у питању, у овој теми могу да буду заступљени – фронтални, индивидуални, рад у пару и групни облик рада. Фронтални облик би требало да се користи само онда када наставник уводи полазнике у нове садржаје или им саопштава начин рада и дели задатке. Највише би требало да буду заступљени, као облици, рад у пару и групни рад. То значи да полазници добијају задатке које треба да изврше на часу, да путем трагања за решењима задатка истовремено уче и да задаци и групе буду тако формиране да омогуће укључивање свих полазника у процес учења. Методе могу бити: дијалогска, монолошка, демонстрациона, истраживачка. При избору облика и метода наставник треба да се руководи полазницима, односно који је то начин који ће омогућити полазницима да усвајају нова знања и развијају вештине, способности и ставове.

Повратну информацију о степену остварености исхода и стандарда и развијености компетенција наставник добија путем различитих начина проверавања. Проверавања наставник може да обавља путем: *малих истраживачких задатака* – истраживање на интернету о историји старог Египта, споменицима културе полиса Атина, Константину Великом; *разговора са полазницима* о неком догађају или појму или личности; *писане провере* – наставник користи задатке који се налазе у водичу, или их сам саставља водећи рачуна о исходима и стандардима које жели да провери, односно у којој мери су усвојени.

3.4. СТАНДАРДИ И МАТЕРИЈАЛИ ЗА УЧЕЊЕ

Стандарди за предмет Историја у ФООО конципирани су тако да у пуној мери могу да се реализују током наставне године, односно циклуса образовања. Фокус је преко обе области, *Разумевање историје (историјска знања и вештине)* и *Историја у савременом друштву*, усмерен на везу са тематским програмом ФООО и употребном димензијом стечених знања, развијених вештина критичког односа према изворима информација, као и изграђених ставова иманентних савременом демократском друштву заснованом на толеранцији, поштовању људских права и сваке врсте различитости. Водећи се тим принципом, стандарди из предмета Историја могу да се реализују коришћењем различитих врста наставног материјала.

Једну групу материјала за учење представљају унапред направљени едукативни дидактички садржаји који се налазе у приручнику за наставнике и посебно у приручнику за полазнике ФООО. Задаци и примери садржани у овим публикацијама омогућавају почетни рад на часу, односно у блок-настави, на одређеним темама, при чему се реализују општи или предметни исходи и, свакако, предметни стандарди. Илустрације, одломци извора, примери и задаци који се налазе у приручницима не заокружују процес наставе, нити омогућавају потпуну, заокружену реализацију стандарда, већ представљају дидактички модел по коме се може изводити настава прилагођена програму, исходима, компетенцијама и стандардима.

Уз овај штампани материјал реализација стандарда може да се употпуни додатним материјалима који су садржани на ЦД-у, посебно прављеном у оквиру пројекта „Друга шанса”, а који су дистрибуирани школама у којима се спроводи ФООО. Додатни материјали садрже углавном одломке из текстуалних и визуелних извора који кореспондирају са темама у програму, а могу се искористити за реализацију посебно одабраних стандарда.

С обзиром на то да се акценат у образовању из историје ставља на функционална знања и вештине, коришћење дневне штампе, уз селекцију одговарајућих садржаја, омогућава успешну реализацију обе области у оквиру стандарда из историје. Ова врста литературе нарочито је погодна за реализовање тема у оквиру VII разреда. Коришћењем дневне штампе и одговарајућих новинских текстова, полазници могу да реализују више стандарда на основном нивоу, попут ОЗ.ИС.1.1.2., при чему би реконструкција неког савременог догађаја зависила и од кредибилности неког извора информација, тј. новина; а нарочито стандарда ОЗ.ИС.1.1.4., ОЗ.ИС.1.1.6. и ОЗ.ИС.1.1.7., који омогућавају проверу познавања одређених појмова и разумевања механизма историјске реконструкције, заправо критичког односа према информацијама, као и грађења рационалног односа према пропаганди, стереотипима и њиховој злоупотреби у савременом, а самим тим и у историјском контексту. Искази стандарда из друге области, *Историја у савременом друштву*, још лакше се могу реализовати и развијати коришћењем дневне штампе и савремених медија с обзиром на њихову актуелност. Сви искази на основном нивоу ове области могу успешно да се реализују уз коришћење наведених наставних материјала.

Посебну групу материјала који могу да се користе у настави историје и реализацији предметних стандарда представља готово неограничени интернет ресурс. Важно је истаћи да наставник пажљивим одабиром текстуалног, визуелног, аудио и филмског материјала који је доступан на одређеним интернет страницама, а водећи се исказима стандарда, може у великој мери употпунити наставне садржаје и успешно реализовати и жељене исходе и поједине стандарде. За одабир образовних садржаја и извора са интернета могу да послуже исти критеријуми као и за дневну штампу, с тим што интернет извори, нарочито аудио-визуелни и филмски материјали, омогућавају занимљивију интерактивну наставу.

Уџбеници и помоћни наставни материјал из историје за основно образовање деце такође могу да се искористе у реализацији наставе и стандарда. Наставници, при томе, бирају одговарајуће материјале, сами врше селекцију информација или извора, водећи рачуна о тематској концепцији наставе историје у оквиру ФООО, као и о могућностима и предзнањима

полазника. У реализацији стандарда могу да се користе и опште и специјалне енциклопедије и друге врсте публикација намењених стицању основних знања из историје, које не морају нужно бити саставни део предвиђене ученичке литературе у основном образовању, а које би наставник требало да прилагоди потребама полазника и дефинисаним исказима стандарда у обе области.

4. Општи стандарди постигнућа за историју за трећи циклус

Општа предметна компетенција

На крају наставе историје у трећем циклусу полазник поседује основна историјска знања и вештине, разуме улогу историје у обликовању савременог окружења и способан је да активно учествује у демократском друштву: оријентише се у историјском времену, користи главне појмове историје цивилизације, повезује најважније догађаје и најистакнутије личности опште и националне историје и историје своје државе, користи своја политичка права и уважава грађанске обавезе, конструктивно комуницира у свом окружењу и одговорно се односи према културно-историјском наслеђу.

ОСНОВНИ НИВО

Учењем историје полазник је оспособљен да: користи хронолошке одреднице; препознаје основне појмове из историје цивилизације; уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса; уочава историјско порекло савремених појава и процеса; показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу, меморијалима и празницима свог народа, других народа и етничких заједница; води конструктиван дијалог.

Следећи искази описују шта полазник зна и уме на **основном нивоу** у свакој области.

1. Област РАЗУМЕВАЊЕ ИСТОРИЈЕ (ИСТОРИЈСКА ЗНАЊА И ВЕШТИНЕ)

ОЗ.ИС.1.1.1. Познаје и правилно користи основне хронолошке одреднице (година, деценија, век).

ОЗ.ИС.1.1.2. Зна да се прошлост/историја реконструише на основу извора.

ОЗ.ИС.1.1.3. Уме да смести најважније догађаје, личности или појаве у одговарајући историјски период.

ОЗ.ИС.1.1.4. Препознаје основне појмове из историје човечанства (цивилизација, држава, друштво, култура, религије, револуција и др.).

ОЗ.ИС.1.1.5. Уочава међусобну повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса.

ОЗ.ИС.1.1.6. Разуме да постоји више углова гледања на исти догађај, личност или појаву и у историјском и у савременом контексту.

ОЗ.ИС.1.1.7. Разуме појам стереотипа и пропаганде.

2. Област ИСТОРИЈА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

ОЗ.ИС.1.2.1. Препознаје историјско порекло савремених друштвених појава.

ОЗ.ИС.1.2.2. Познаје основне симболе државе и главне државне институције.

ОЗ.ИС.1.2.3. Познаје основна људска права.

ОЗ.ИС.1.2.4. Конструктивно учествује у различитим видовима комуникације с припадницима своје и различитих друштвених група непосредно доприносећи унапређивању толеранције и спречавању конфликта.

- ОЗ.ИС.1.2.5.** Показује одговоран однос према културно-уметничком наслеђу, празницима и меморијалима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница.
- ОЗ.ИС.1.2.6.** Уочава особености и основне елементе историјског развоја локалне заједнице у којој живи.

НАПРЕДНИ НИВО

Учењем историје полазник је оспособљен за: правилну оријентацију у времену коришћењем хронолошких одредница; разликовање и коришћење историјских извора; препознавање пропаганде и стереотипа; успостављање узрочно-последичних веза између главних историјских догађаја, појава и процеса; повезивање догађаја са истакнутим личностима и историјским периодом у општој и националној историји.

Следећи искази описују шта полазник зна и уме на **напредном нивоу** у свакој области.

1. Област **РАЗУМЕВАЊЕ ИСТОРИЈЕ (ИСТОРИЈСКА ЗНАЊА И ВЕШТИНЕ)**

- ОЗ.ИС.2.1.1.** Правилно се оријентише у времену користећи основне временске одреднице (година, деценија, век, миленијум).
- ОЗ.ИС.2.1.2.** Разликује и уме правилно да користи основне врсте историјских извора – материјални, писани, сликовни, усмени, савремени.
- ОЗ.ИС.2.1.3.** Уме да повеже најважније догађаје са истакнутим личностима и историјским периодима из опште историје (светска, европска, регионална), историје државе Србије и националне историје (мањине).
- ОЗ.ИС.2.1.4.** Препознаје узрочно-последичне везе између историјских догађаја, појава и процеса.
- ОЗ.ИС.2.1.5.** Уме да препозна стереотип и пропаганду на примерима из прошлости и садашњости.

2. Област **ИСТОРИЈА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

- ОЗ.ИС.2.2.1.** Уме да повеже неке од главних елемената садашњих догађаја, појава и процеса са догађајима из прошлости.
- ОЗ.ИС.2.2.2.** Разуме историјску и савремену улогу главних државних и друштвених институција.
- ОЗ.ИС.2.2.3.** Уочава кршење основних људских права на примерима из историје и савременог друштва.

5. Литература

American Institutes for Research. (2007). *Lessons learned from US international science performance*. Washington: American Institutes for Research.

Балком, В. Д. (W. Duffie Van Balkom) и Бауцал, А. (2011). *Концептуални оквир – израда стандарда за ошће средње образовање (за гимназије и ошће предмете у оквиру средње стручног образовања)*. Пројекат ОКНИ, материјал за интерну употребу.

Бауцал, А. и Павловић Бабић, Д. (2009). *Квалитеи и праведности образовања у Србији: образовне шансе сиромашних*. Београд: Министарство просвете и науке Републике Србије и Институт за психологију.

Dimou, A. (2009). Politics or Policy? The Short Life and Adventures of Educational Reform in Serbia (2001–2003). U: A. Dimou (Ed.), *Transition and the Politics of History Education in Southeast Europe*. Gottingen: V & R unipress.

European Commission. (2001). *European report on the quality of school education: Sixteen quality indicator*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission. (2007). *Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework*.

Закон о основама система образовања и васпитања. Службени гласник РС, бр. 72/09, 52/11 и 55/13.

Закон о образовању одраслих. Службени гласник РС, број 55/13.

ЗВКОВ. (2009). *Образовни стандарди за крај обавезног образовања – Историја*. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

ЗВКОВ. (2008). *Кључни појмови за крај обавезног образовања – Историја*. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Zech, R. (2007). *Learner-Oriented Quality Certification for Further Education Organisations – Guidelines*. Hanover, Germany: ArtSet.

Медић, С. (1993). *Образовање и социјализација одраслих*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Медић, С. и сарадници. (2009). *Функционално основно образовање одраслих*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Најдановић Томић, Ј. и Бауцал, А. (2011). *Концептуални оквир – израда стандарда за функционално основно образовање одраслих*. Пројекат Друја шанса – Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији.

НПС. (2011а). *Образовање у Србији: како до бољих резултата*. Београд: Национални просветни савет.

НПС. (2011б). *Индикатори за праћење стања у образовању и васпитању*. Београд: Национални просветни савет.

Пејатовић, А. (1994). *Вредносне оријентације и образовање одраслих*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Пејатовић, А. (2005). *Образовање одраслих и квалитет животиња*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Правилник о наставном плану и програму основног образовања одраслих. Просветни гласник РС, бр. 13/13.

Правилник о општим стандардима постигнућа за основно образовање одраслих. Службени гласник РС, бр. 50/13.

Rychen D.S. & Salganik, L.H. (2003). *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Cambridge: Hogrefe & Huber.

Савет Европе. Препорука (2001) 15 о настави историје у Европи у XXI веку.
www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/Rec%282001%2915_ser.pdf

Савет Европе. Препорука 1880 (2009) – *Настава историје у конфликтним и пост-конфликтним подручјима*. www.coe.int/t/dg4/education/.../Rec1880_SerbianCyrillic.pdf

Савет Европе. Препорука (2011) 6 Комисија министара државама чланицама о интелектуалном дијалогу и слици о друштву у настави историје.
www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/Source/Results/AdoptedTexts/CM%20Rec%282011%296_Serbian.pdf

Страдлинг, Р. (2003). *Настава европске историје двадесетог века*, српско издање. Београд.

Stradling, R. (2003). *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*. Council of Europe, доступно на http://www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/education/history_teaching/european_dimension/Multiperspectivity-E.pdf

Stradling, R. (1999). *The reform of history teaching and the preparation of new history textbooks*. Strasbourg: Council of Europe publishing.

Хебиб, Е., Матовић, Н. и Бауцал, А. (2011). *Евалуација у образовању у Србији – стање и правци развоја*. 14th International Conference Evaluation in Education in the Balkan countries. Београд, 16–28.6.2011.

6. Прилози

Прилог 1 – НАСТАВНИ ПЛАН ФООО

Предмети/Модули	I циклус		Σ I-IV	II циклус		III циклус		Σ V-VIII	Σ I-VIII
	Основно описмењавање	Основне функционалне писмености		Основне општег основног образовања		Основно опште образовање и обуке за занимање			
				V разред	VI разред	VII разред	VIII разред		
Српски језик	100	100	200	85	68	50	50	253	453
_____ језик	100	100		85	68	50	50	253	453
Српски језик као* нематерњи језик	50	50	100	40	35	25	25	125	225
Енглески језик		50	50	17	34	34	34	119	169
Дигитална писменост		50	50	17	17	17	10	61	111
Математика	100	100	200	85	68	51	51	255	455
Основне животне вештине		50+5**	55						55
Физика					34	34		68	68
Хемија					34	34		68	68
Биологија				34	17	17		68	68
Примењене науке							50	50	50
Историја				17	17	34		68	68
Географија				17	17	34		68	68
Предузетништво					17	17	17	51	51
Одговорно живљење у грађанском друштву				25+ **	25+5**	25+5**	25+5**	120	120
УКУПНО (без језика мањина и српског као нематерњег језика)	200	355	555	302	353	352	242	1249	1804

*Начин остваривања програма српског језика као нематерњег приложен је у наставном програму српског језика.

**Часови који се остварују у сарадњи са социјалним партнерима у јединици локалне самоуправе.

7. Радна група за израду стандарда

Историја:

Биљана Стојановић, Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Сандра Перишић, ОШ „Илија Гарашанин”, Аранђеловац

Катарина Глишић, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Богољуб Лазаревић, Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Марко Шуица, Филозофски факултет, Београд